NAŠE ŘEČ

ROČNÍK III. ČÍSLO 7.

EMIL SMETÁNKA:

SKRZ.

Předložka *skrze, skrz* je ve spisovném jazyce na ústupu; pozoruje to školní mluvnice (Gebauer-Ertl, Mluvnice česká II, 1914, str. 193: »v nové češtině je častější pouhý instrumentál«), vtírá se to v sluch v ustálených obratech modlitebních (skrze Pána našeho Ježíše Krista — pro P. n. J. Kr., G. C. Křikava v Naší Řeči II, 1918, 307), doporučí to Brus (Zenkl, Rádce, 2. vyd., 1913, 449: »Kde možno užíti pádu prostého, zvláště 7. pádu, neužívejme předložky *skrze«).*

Mluva lidová si tak nevede; ta ponechala předložku *skrz* ve všech významech a málem v rozsahu, v jakých jí užívali naši předkové.

V jazyce starším stávalo *skrze*, šlo-li o vyjádření místa, jehož vnitřkem děj se nese. Nalézáme věty: »na'ný (= na oné) straně řěky, jěž skrzě ty země plóve (= teče)« (Svatovítský rukopis Alexandreidy, v. 2291); »mnozí z biskupóv lidi chudé, jichžto úsilé a pot žerú a skrzě hrdla svá ženú« (Knihy o sv. Jeronymovi, rkp. musejní, 70a); »provlečeť mu (ďáblovi) jest kruh skrzě hubu« (Životy sv. Otců, rkp. B, 183b); »an jemu skrze prsty (tvaroh) piští« (Tristram 95a); »rozličtí lidé jedú a jdú skrze zámek« (Archiv. český, 9, str. 220, z roku 1478); »snázeť jest velbloudu skrze uši jehly projíti nežli bohatému vjíti do království božího« (bible Kralická, Mat. 19, 24); atd. atd. Ve všech těchto a podobných případech říká prostý Čech *skrz* právě tak, jak mluvil a psal písař staročeský. V novočeském jazyce spisovném proti tomu shledáváme *skrze* zpravidla jenom ve rčeních, kde by prostý instrumentál, s významem »kudy« pouze všeobecným, byl nezřetelný: tvaroh piští skrz prsty, dívati se skrz prsty.

Předložky *skrze* užívalo se přehojně také v obratech, kterými se označuje prostředník nebo prostředek nějaké činnosti, osoba

nebo věc, jejímž prostřednictvím, pomocí něco se děje, jíž jakožto symbolem něco se rozumí. Čteme: »(takový) všechno obdrží u Boha skrzě královnu nebeskú« (rkp. Hradecký 60 b); »protož die spravedlivý skrzě Davida: škřipěli sú na mě svými zuby« (Erbenovo vydání spisů Husových, 1, 230); mám náměstka (praví farář), a což skrze jiného (farář) činí, jako by sám učinil« (tamtéž, 2, 66); »vstúpí-li (biskup v biskupství) skrze dary neb skrze službu neb skrze přízeň tělestnú, tehda již chopilo se ho svatokupectví... má-li kto býti biskupem božím dóstojným, musí býti povolán od Boha skrze lidi a bez daruov« (t. 1, 413); »neb' mi ta vajstraha přišla skrze dobré lidi« (Arch. Č. 8, 82, 1472); »aby skrz ně (zákony od lidí vymyšlené) břímě na lidi spravedlivé uvaleno bylo« (Chelčického Síť 185a); »z něho (Boha) a skrze něho a v něm jsou všecky věci« (Kral., Řím. 11, 36); »abychom krzě*) svaté pokánie mohli své hřiechy s sebe splákati (= splachovati)« (staročeský výklad na evang. sv. Matouše, 6 a); »krzě svaté křščenie nebesa nám budú oteuřiena« (t. 41a); »skrze tyto tři tovaryše máme rozuměti troje pokolenie lidské«, t. j. symbolicky (stč. Gesta Romanorum, rkp. Březnický, 59a); »skrze ráno rozumie sě věk dětinstva, jenž trvá do let čtrnácti« (Hus Erb. 2, 64); atp.

Význam prostřednictví jest i v obratech naznačujících osobu nebo věc, které se dovolává přisahající, na př. »zaklínám tě skrzě Boha živého« (stč. překlad výkladů Lyrových 170b); »přisáhni mi skrze meč můj« (Kott 3, 394 z Hájka); »přisáhni mi skrze Boha« (Kral., 1. Sam. 30, 15); »nepřisahejte, ani skrze nebe, ani skrze zemi, ani kteroukoli jinou přisahou« (t. Jakub 5, 1.).

Poněvadž pak pojem prostředníka a pomoci druhdy přechází v představu původce, od něhož činnost vychází, podle jehož vůle něco se děje, a v představu příčiny, důvodu, podnětu, překážky, viny, není vzácné, že se předložka *skrze* vyskytá i v těchto významech. Ve větách jako »ten (Bůh), skrze ň ž sme byli stvořeni« (Erbenovo vyd. Štítného str. 186), »skrze mne králové kralují« (Kral., Přísl. 8, 15), »hroznú noši (= nosím) žalost i veliké hněvy skrze řeči téjto děvy« (stč. legenda o sv. Kateřině, v. 2741), »popřej skrzě slovutné svaté Mařie orudovánie nám zbýti truchlosti« (žaltář Kapitulní 88 b), »což mi Hospodin skrzě své slavné jmě ráčil dáti« (Ž. sv. Otců B 27 b za latinské »ad gloriam nominis sui«), »když král nebeský příde skrzě svú pomstu, co učiní těžařuom (dělníkům) těm, ješto jsú měli těžeti u vinnici?« (výklad na Mat. 328 b), »nemoc trpěti, od Boha čakajíc

* Jak vidět, sahá nářeční tvar krz svým počátečním odsutým s už do sklonku XIV. stol.

smilovánie, a skrz to věčně s ním mieti utěšenie« (Štít. Erb. 9), »(lid) křičieše na jeho (Ježíšovo) ukřižovánie skrzě návod kněžský« (Lyr. 174b), »(čarodějníci) tu polévku prolejí před modlami a praviece, že by tak milost svých bohuov obdrželi, že jim skrze to dadie hojnost a plodnost země« (Milíon 51a, »skrze to« za lat. »sic«), »(lidé) mnie, že by skrzě to slitovánie a dobrotu, ješto hostem tak ukazují, od svých bohuov měli hojnost všeho zemského ovoce obdržeti« (t. 78b, za lat. »ob hanc benignitatem«), »skrze to (= proto, že Hradečtí vezli zboží na Cáhlov) jest je hajtman muoj Třeboňský stavil« (Arch. Č. 9, 186, 1476), »list skrze neopatrnost od myší zkažený« (t. 8, 381, 1478), »(přípis) jakož (= který) skrze nějaký omyl nebyl do vašeho listu vložen« (t. 8, 261, 1526), »že jsme s panem Lvem o nepřátelstive, ješto jsme my se skrze to před Heršlág položili, smlúvu učinili« (t. 8, 148, 1474), »ať neprodlévají, neb' skrze to k škodám přicházejí« (t. 8, 106, 1473), »ať by se dielo skrz nedostatek ten nemeškalo« (t. 8, 144, 1474), »aby pán tvuoj skrze rozhněvánie té věci neráčil předsevzieti tak« (t. 8, 32, 1471) — ve větách takových jsme někde na rozpacích, máme-li vazbě *skrze* se 4. pádem rozuměti ve smyslu prostředku či příčiny, někde však není pochybnosti, že *skrze* znamená již jen příčinu.

Lidová mluva užívá předložky *skrz* i v takovýchto významech — prostředku a příčiny — velmi hojně. »Skrz bratra bylo už mrzutostí«, »ten se skrz svou chamtivost jednou pořádně spálí«, »přišel skrz to vyjednávat« atp., tak se mluví obecně; na Chodsku se říká: »vyšlo to skrz děti« (= prozradilo se, že tatík pytlačí), »byla sem u Tomšů skrz mlácení« (Hruška, Dialektický slovník chodský 87); od Polné je zaznamenána věta: »kros tebe dostal vot hejtmana« (Hošek, Nářečí českomoravské, I, 86); z nářečí valašského a lašského uvádí Bartoš příklady »skrz téj rose* nemohli zme vázať« (Dialektický slovník moravský 381), »skrz slovička jedneho pozbyła sem miłeho«, »skrz teho (= proto) tam nešeł« (Dialektologie moravská I, 185); z nejjižnější Moravy zapsána jsou rčení »pisał dom skrz boty, že nemá«, »byli u advokáta skrz ty pola u železnice« (Folprecht, Příspěvky k mluvě lidu slováckého na moravském Podluží, 50). Jazyk spisovný omezuje *skrze* na význam prostředku; příčinný smysl se vytratil a v brusech bývá zamítán (matiční Brus, 3. vyd., 326: »*skrze* ve smysle příčinném ... lépe jest užívati předložek *pro* nebo *za* a *ze* nebo pouhého instrumentálu«, »také bývá nesprávně předložka *skrze* o předmětu za předložky *o*, *strany*«; Zenkl, Rádce, 2. vyd., 449: »mluviti skrze zboží — o zboží, strany zboží«).

* S k r z pojí se na Karlovicku, Rožnovsku a na Laších s 2. pádem.

Tytéž odstíny významové jako v starší a lidové češtině při předložce *skrze* shledáváme v němčině při předložce *durch*. I tam je obvyklý smysl hmotný, často se vyskytuje význam prostřednictví, a doložen je také odstín příčinný (ve střední horní němčině durch = wegen, um... willen, durch das = deshalb, durch was = weshalb, Lexer, Mittelhochdeutsches Wörterbuch 1, 478); větu »durch den frühen Tod seines Vaters musste er schon vom 18. Lebensjahre an das Wagengeschäft selbständig führen« cituje, z novin Heintze, Deutscher Sprachhort, 1900, 135). Proto však se předložky *skrze* báti nemusíme. Lze-li říci ve významu hmotném »když jsem šel skrz ten hustý les« i »když jsem šel tím hustým lesem«, není rčení »skrz les« už proto, že němčina má paralelní rčení »duch den Wald«, nesprávné. Co pak se týče významů ostatních, ty se vyvinuly v jednom i druhém jazyce přirozeným během samostatně, bez vzájemné závislosti, právě tak jako k nim samostatně dospěl jazyk polský a srbský: »my tu przyjechali skróś owego procesu« (= přijeli jsme sem stran toho procesu), Karłowicz, Słownik gwar polskich 5, 158, z Bałuckého; »skróś ciebie (= skrz tebe, pro tebe) mie matusia (= matka) bije«, »skróś niescęsnych ludzi rozejść się musimy« (= pro nešťastné lidi rozejít se musíme), t. z mluvy lidové; »idę (= jdu) na jarmark skróś omasty« (= pro omastek) Niedźwiecki atd. Słownik języka polskiego, seš. 32, 1912, 180; »često Miloš kroz prozor pogleda« (= často oknem hledí), »ne rada se patriotizam s čovjekom, nego se dobija kroz nauku i odgojenje« (= nerodí se s člověkem, nýbrž se získává učením a vychováním), Maretić, Gramatika, 1899, 557, »da (= abychom) kroz žensku jednu glavu izgubimo (= ztratili) predńu slavu«, »koń se kroz dlaku (= pro srst) nehvali, nego kroz brzinu (= nýbrž pro rychlost), nezna se ni zašto ni krošto« (=neví se nač a proč), akademický Rječnik záhřebský, V, 624, 625). Není tedy proč se ostýchati užívati *skrze* v těchto významech — arci vedle správných vazeb jiných — po vzoru jazyka staršího a mluvy lidové i v jazyce spisovném dnešním. —

Jako ku předložce *skrz*, jeví se ve spisovném jazyce jakási nechuť i k příslovcím souvisícím s touto předložkou. Matiční Brus nezavrhuje sice příslovce *naveskrz*, obrat *skrz naskrz* pokládá však za »nelibé spojení« (3. vyd., 326) a větou, že jej »lze hraditi jinými slovy«, nepřímo doporučuje, aby se ho neužívalo; Zenklův Rádce místo »veskrze moderní« učí psáti »ryze, docela moderní« (2. vyd., 526), místo »skrz naskrz« »úplně, zcela, ven a ven, venkoncem« (t. 449). K této nechuti není důvodu. *Skrzě* je příslovce prastaré, starší než předložka. Jako říkáme

»podšev je skrz«, mluvilo a psalo se i staročesky »(židé) roztiehše jeho (Kristovy) ruce hřebími skrzě probichu« (Vít. 24 a), »tak ho (člověka) milovánie božie (= láska k Bohu) skrze prorážie, že od toho milovánie v čas pokušenie neodstúpí« (Hus Erb. 2, 209). A jako můžeme stupňovati *víc, sám* atp. tím, že slovo se spojkou *a* opakujeme (»víc a víc«, »sám a sám«), tak se říkalo staročesky též *skrzě a skrzě:* »všicka púšč skrzě a skrzě jalová jest« (Mill. 32 a, za lat. »omnino«), »(rubín) jest tak skrze a skrze jasný, že jej z daleka muož opatřiti (= lze spatřiti)« (Mandeville, rkp. A, 200 b); »oheň věčný, jenž všechny údy skrzě a skrzě člověka bude páliti« (Hus Erb. 1, 385) — obrat, který věrně přiléhá k německému »durch und durch«, a přece je čistě český. Z příslovce *skrzě* vznikly skládáním odvozeniny *naskrze, veskrze, naveskrz*, všecky významu hmotného i přeneseného: »větví ostrou se až naskrze probodl« (Jungmannův Slovník 4, 125 z Hájka), »neporoučeli naskrze nic odvésti« (Staročeský slovník, doklad z r. 1582), »nesežneš naskrze všeho pole svého« (Kral., 3, Mojž. 19, 9), »veskrz mokrý« (Jg 5, 76 z Dobrovského), »všichni veskrz« (Kott 4, 638 z Douchy), »naveskrz to prorazil« (t. 6, 1128 z mluvy obecné), »do té naveskrz z moře sme vody navážili« (Jg. 2, 639 z Prefáta). A jako pro zesílení významu říkáme »prochodil jsem les kříž na kříž«, tak vzniklo i spojení *skrz naskrz* (doložené u Jg. 4, 125 z Dobrovského), spojení libé nelibé — což je subjektivní — ale naskrze ne nesprávné.

JOSEF ZUBATÝ:

TŘI SLOVESA.

1. PŘEDCHÁZETI (PŘEDBÍHATI).

Staré přísloví praví, »že pýcha předchází pád«: Brus je dobře uvádí na poučení, jaká je správná vazba slovesa *předcházeti (předejíti)*, zejména že je germanismus při něm klásti 3. pád. Objevují-li se ojedinělé doklady vazby s 3. pádem již u Hynka Krabice z Veitmile (1536), nemluvíc o Sychrovi a jiných spisovatelích doby probuzenské, nesmíme (s Kottem) zapomínati, že se podobné stopy německého vlivu počínají u nás hlásiti v dobách dosti dávných; pravá venkovská mluva lidová posud tohoto germanismu hrubě nezná, ani kde sloveso *předcházeti* má význam přenesený (»nemoc se musí předejít« atp.). Má-li Jungmann již z Kralické bible podobný doklad (»nemoc ohyzdná, jestliže by se jí v čas nepředešlo...« z výkladu na 2. Tim. 2, 17), křivdí asi

Bratřím: *jí* je spíše 2. pád, správný ve větě záporné místo pádu 4., který by byl ve větě kladné (nebo místo 1. pádu v činné větě kladné: nemoc se předešla — nemoci se nepředešlo).

Dnešní spisovatelé však přece ku podivu často užívají nesprávné vazby; i spisovatelé jinak správnosti jazykové velmi dbalí. Nemluvíme zde o větách jako »včasnou pomocí předejdeme nemoci«: tak dnes píší jen nedbalci, jakých bohužel jest u nás mnoho. Ale nedávno jsme čtli větu »28. říjnu předcházel 14. říjen«, jinde můžeme čísti nebo slyšeti na př., že sňatku musí předcházeti ohlášky, že koncertu předcházely četné zkoušky atp.; jde zejména o věty, kde se má vyjadřiti časová (někdy i příčinná) souvislost dvou věcí. Pero se nám vzpírá, má-li napsati větu »neděle předchází pondělek, ohlášky předcházejí sňatek, zkoušky předcházejí koncert«; ba, kdyby přísloví »pýcha předchází pád« nebylo staré a jeho tvar ustálený, snad bychom je dnes sotva tak vytvořili. Z části zde působí nesnáze okolnost, že je tvar 1. a 4. pádu tak často stejný (ohlášky—sňatek; 28. říjen—14. říjen); ale ještě více asi potřeba, míti onu posloupnost určitěji vyjádřenu, než ji vyjadřuje 4. pád. A tu našim brusičům ušlo, že vedle nesprávné vazby s 3. pádem čeština má mimo vazbu se 4. pádem, již doporučují, u slovesa *předcházeti* ještě jinou správnou vazbu, jíž lze užíti, kde toho žádá zřetelnost a potřeba výrazu významnějšího: je to opakování předložky *před* také u jména podstatného. Čím je význam slovesa bližší významu původnímu, čím více jde o skutečné předcházení časem nebo místem, tím spíše opakujeme předložku (srv. »N. Ř.« I, 238).

Bible Kralická stále má 4. pád, kde sloveso *předcházetl* znamená nějaké předstihování; ale Zachariáš prorokuje, když jeho dítěti bylo dáno jméno Jan, jak přikázal anděl, »předejdeš před tváří Páně připravovati cesty jeho« (Luk. 1, 76; pod. 1, 17), a každý cítíme, že bychom nemohli říci »předejdeš tvář Páně«.

Podobně čteme v »Knihách trojích o sv. Jeronymovi« (u Patery str. 5): »Jest zajisté Buoh všemohúcí, jehožto milosrdenstvie před jeho obličejem předchodí«, v »Hádání Pravdy se Lží« (Ctibora Tovačovského z Cimburka, 76): »Múdrost předešla krokem před Milosrdenstvím jakožto starší.« A tak bychom měli psáti i my »před 28. říjnem předcházel 14. říjen, před sňatkem předcházejí ohlášky« a pod. Možno ovšem říci také prostěji »před 28. říjnem byl 14. říjen, před sňatkem bývají ohlášky«, jako lze říci, že A šel před B: ale není na škodu, máme-li i výraz, který s větší určitostí vystihuje posloupnost. Napsal-li v č. 25. letošní »České svobody« Z. H. »před jednáním musí nutně předcházeti

znalost poměrů«, napsal tak lépe, než kdyby byl položil 4. pád bez předložky, nám v takovýchto větách nepřirozený, anebo kdyby se byl zřetelněji, ale po německu, vyjádřil 3. pádem (zde ovšem náhodou by nebylo lze obou těchto pádů rozeznati).

Kde jde o *cíl* chůze, jistě by nebylo hříchem proti duchu našeho jazyka, kdybychom napsali na př. o důstojníkovi, který na pochodu šel pozadu, že předešel před své vojáky a velel jim, aby se zastavili; zrovna tak by nebylo chybou, jde-li o představy čistě hmotné, kdybychom napsali, že někdo předběhl nebo předjel před ostatní. Jest ovšem pravda, že bychom asi spíše užili slovesa jiného; řekli bychom, že důstojník vyšel nebo vyběhl, vyjel na pochodu před svůj oddíl atd.

Kde je význam slovesa *předcházeti* (nebo i *předjeti*, *předběhnouti* atd.) nějak přenesený, kde jde o úmysl chůzí nebo pak i jiným výkonem někoho předstihnouti, poctivý Čech stačí 4. pádem. Předešli jsme nemoc nebo něco jiného nemilého; chtěli jsme něčeho dojíti, ale jiní nás předešli. Také ve významě »překonávati koho čím« býval u slovesa *předcházeti* 4. pád (na př. v Gestech 71: v Římě jest sedm mudrcóv, jenž svú múdrostí všecky mudrce tohoto světa předešli): my tak již vůbec neříkáme (s podobným obrazem však říkáme »předstihovati«). Také »předcházeti si někoho něčím« (t. j. vyhledávati jeho přízně) je vazba správná: nenalézáme jí v době staré, ale za to její základy. Říkalo se o lidech, kteří jeden druhému hleděli vyhovovati, že se předcházejí na př. ctí (úctou), pomocí atp. (Hus píše na př., u Erbena I, 139: zákon Kristóv die, aby všichni křesťané ctěním sě předcházeli, to jest, aby sě spolu míle ctili): to znamenalo vlastně, že se mají předstihovati důkazy přízně. Říkalo se tak potom i o jedné z obou stran; tak přikazuje na př. r. 1489 král Vladislav, uklizuje spor mezi paní Kateřinou z Kolovrat a jejím synem, »sami mezi sebú aby se o nic nevadili, než pan Jan aby paní slušnú poctivostí (úctou) předcházel jakožto máteř svú a paní aby se k němu laskavě měla jakožto k synu svému« (Arch. Č. 9, 502). Zájmeno *si* je zde pozdější (jako často), ale nikoli nesprávné.

Říkáváme také o někom, že »předchází jiným dobrým příkladem«. To je rčení nové i nečeské, holý překlad něm. mit gutem Beispiel vorangehen, a měli bychom se ho vzdáti. Napsali-li Bratří ve výkladě na Ozeáše 6, 1 »prorok sám (hledati bude Boha) jiné předcházeje dobrým příkladem«, znamená to, že prorok jiné bude předstihovati svým příkladem, ne něm. vorangehen. Po česku lze o někom dobře říci, že je jiným příkladem (nebo ku pří-

kladu), dává nebo ukazuje jim na sobě příklad, že si z něho berou nebo mohou bráti příklad, že je vede svým příkladem a pod.

Stejné vazby, jako u slovesa *předejíti, předcházeti*, očekáváme u slovesa *předběhnouti, předbíhati:* tedy 4. pád, kde jde o zúmyslné předstihování, výraz předložkový, kde je řeč spíše o pouhé místní nebo časové posloupnosti. Vazbu první nalézáme v písemnictví i v živé mluvě často: biblické překlady vypravují na př. o učedlníku, který »předběhl Petra, a přišel prvé k hrobu« (Jan 20, 4), ač by překladatele dnešního snad sváděla Vulgáta svým dativem (praecucurrit Petro), Žídek vykládá, jak směšná věc jest »kulhavý, když všecky předběhuje« (Tob. 38), u Řehoře Hrubého z Jelení čteme větu »a tak předbiehá přátelstvie súd« (v překladě Ciceronova spisu »O přátelství«, kde ovšem i předloha má vazbu v latině správnější se 4. pádem »praecurrit amicitia iudicium«). Vazby předložkové hrubě nenalézáme, protože čeština, kde by byl asi na místě výraz předložkový, raději užije slovesa jiného (říkáme, že někdo běžel před jinými, že před jinými vběhl do domu, ne, že před nimi předbíhal, nebo předběhl).

Dnes však stále slýcháme i čítáme rčení, jež káral již matiční Brus: za něm. vorgreifen se u nás ujalo rčení »předbíhati něčemu«, a tak naši řečníci i novináři denně nechtí »předbíhati událostem«, obhájce nechce »předbíhati výroku poroty, ale . . .« atd. *To je vazba naprosto nečeská:* po česku můžeme jen *předbíhati události, rozsudek* atd. Ostatně bychom neměli zapomínati, že to stálé běhání před něčím, které jsme si tak oblíbili, ani není nejpěknějším obrazem: snad bychom stejně mohli také *předstihovati* události atd., jak již Doucha radil?

2. STÁVATI.

Sloveso *stávati* je významem vlastně dvojí, jak lze poznati zvláště, srovnáme-li věty se slovesy základními, k nimž patří odvozený tvar *stávati.* Sloveso *stojím, státi* má opakovací tvar *stávati;* říkáme na př. »posluha stojí na rohu ulice«, a »posluha stává na rohu«. A stejný tvar opakovací (někdy i prostě trvací) má sloveso *stanu, státi*, o němž jsme vykládali III, 186: říkáme »stane se«, s videm opakovacím »stává se«. Zřetelně vidíme tuto tvarovou stejnost u sloves složených: říkáme »přestanu, přestal jsem, přestávám, dostanu, dostal jsem, dostávám, loď přistane, přistála (měli bychom říkati, a říkávalo se »přistala«), loď přistává«, a se stejným tvarem i »Karel nedostojí slovu, někdy nedostává slovu, vy zde vystojíte důlek, vystáváte důlek, tu bídu přestojí-

me, přestáváme nyní hroznou dobu«. Této věci si musíme býti dobře vědomi, posuzujeme-li sloveso *stávati* v jistém významě, ve kterém se ho stále ještě užívá, ač již dávno v něm bylo prohlášeno za nesprávné.

Někteří spisovatelé, řečníci, úředníci atd. vidí kdovíjakou krásu v tom, řeknou-li místo »býti« nebo jiného slovesa trvalého bytí »stávati«. Říkáme na př. »jest možno, možnost, není možnosti (učiniti něco), jest zvyk, jsou překážky, námitky, v městě X. jsou tři lékárny, tyto okolnosti, platné zákony«, ale místo toho, chceme-li se vyjádřiti zvláště pěkně, řekneme nebo napíšeme »stává možnost (nedávno kdosi řekl v Národním shromáždění »zde stává možnost«: v novinách jsme se nedočtli, zeptal-li se ho někdo, kde to ta možnost stává), v městě stávají tři lékárny, stávající zákony«, anebo i »v městě stává tří lékáren« atp. V lidové mluvě nic takového není, *ani v jazyce starém:* ještě Jungmannův slovník tohoto způsobu mluvení nezná, vznikl teprve v nové době nedorozuměním, a ujal se ku podivu dobře, jako se u nás ujímá vše, co zní jinak, než jak mluví náš dobrý lid a jak mluvíváme i my sami, nechceme-li mluviti učeně. Povíme si, kde se toto »stávání« vzalo.

Říkávalo se a snad se (na Moravě) někde posud říká »stane něčeho«: dokladů z doby nejstarší neznáme (ani ze slovníků ani z památek samých), ale to snad jest jen náhodou. Slovníky uvádějí na př. z výkladu bible Kralické na Ozeáše 5, 7 »nedlouho jich stane, ale v krátkém čase a jako za jeden měsíc zahynou«, z Komenského »když nás nestane«, z Rosy »jakť jedné hlavy nestane, takť jest tvá věc pryč«, »toho už nestane« (Kott 4, 626 od Douchy, prý z živého jazyka), Bartoš má ze Zlinska »až mne nestane, teprú uvídí«; k tomu Jungmann podle Krameriova výpisu z pramene jinak neznámého »kdo ví, stane-li tě do večera«. Na těchto dokladech je dobře si povšimnouti, že *stane* v nich není prostě totéž, co »bude«: všude v nich jest naznačena spojkou časovou nebo jinak doba, do níž něco »stane«, a patrně sloveso »stane« nesmíme překládati pouhým »bude«, nýbrž »ještě bude«, »nestane« slovy »již nebude«. Rozumíme tedy slovům Komenského asi »když nás již nebude«, Rosova věta (podle souvislosti, v. u Jungmanna) znamená »jak jen (ani) tvé hlavy již nebude (srazí-li ti hlavu), jest ztraceno vše« atd.

Tentýž význam vidíme v dokladech s časem přítomným, v nichž nalézáme vždy tvar *stávati;* a vidíme jej tím zřetelněji, že dokladů takových je ze staré doby mnoho. Jungmann má na př. doklady, jako z bible Kralické »dokudž zajisté Judy stává

(quamdiu superest Judas), není možné«. Věrnost slibovali naši předkové slovy »dokudž mne (nás, našeho života atp.) stává« nebo »stávati bude«; tak na př. »(slibujeme) jim (Pražanům) radni a pomocni býti do našich statkóv i životóv, dokudž by nás najdále stávalo, a toho krále Sigmunda za krále... nikoli nejmieti ani přijímati, než jemu sě... protiviti, dokudž najdále stávati bude« Arch. Č. 1, 203 (1421); »já v tom vždy trvám a státi budu, dokud mne stává« Let. 309 (1509); pod. »každý podlé ctného práva braň se, donidž jeho stává (dokud kdo je živ)« Baw. 99 b; »tak mohú (mnichové) dlúho za jedny duše prositi, dokud knih (zde nekrologů, seznamů mrtvých, za které se měly konati modlitby) stává« Chelčický (Listy fil. 25, 386); atd.

Stávati zde má význam velmi podobný slovesu zbývati; a nalézáme-li je aspoň v době staré stále s 2. pádem toho, čeho »stává«, je nám to důkazem, že se tak říkávalo původně o pojmech hromadných, z nichž může zbývati i pouhá část. Říkalo se na př. »dokud statků stává«, t. j. vlastně »dokud ze jmění něco zbývá, a podle toho pak i »dokud mne stává«, t. j. »dokud ze mne něco zbývá«; 2. pád podstatného jména (genitiv dělivý) obrazně přenesen i na pojem vlastně nedělitelný právě tak, jako když podle vět jako »ubylo vody« říkáme také »však by tě neubylo«. Také jsou doklady, v nichž sloveso stávati lze nahraditi slovesem zbývati: jest to ve větách, kde »stává« něčeho opravdu hromadného. Tak čteme v Arch. Č. 28, 258 ve smlouvě o setí a sklízení obilí z r. 1429 »on (Vaněk) tomu, ktož (obilí do Prahy) přiveze, má stravu dáti i s koňmi, a to právě, dokudž té ozimi stává (dokud jí něco zbývá, dokud není sklizena), má jemu učiniti bez odpieranie«; v urbáři panství pardubského a kunětického z doby po r. 1494 (t. 17, 382) čteme m. j. také toto robotní ustanovení: »... každý má jednoho vyslati na hrabání do Zábrazí, pokudž stává (t. j. pokud se hrabe); z téhož města chmel mají trhati každý hospodář, pokudž chmele stává«. Podmětová vazba (s 1. pádem) jest možná, kde se výslovně jmenem podstatným nebo zájmenem naznačuje část hromadného pojmu, kterého z původního celku zbývá (u slovesa zbývati tak bývá obyčejně: říkáme »zbyla mi koruna, vína zbývá žejdlík« atp.): tak má Jungmann z Palkoviče větu »pokud co rodu toho stává«, již bychom v dokladě ze staré doby ovšem asi čtli bez zájmena co. Někde se nenaznačuje, čeho ještě stává: tak na př. jsme viděli v dokladě z r. 1421 o nepřátelství k Zikmundovi, »dokudž najdále stávati bude« (z předchozí věty lze domysliti »jeho«; snad se toto slůvko

opisem ztratilo), v onom urbáři jest řeč o robotě na hrabání, »pokudž stává«.

Nevíme, kdo v 18. stol. první začal psáti »stává« místo »jest« atp.: ale lehko se domyslíme, odkud tento *nesprávný* význam má. Jungmann (4, 283 b) má »stanouti, stávati = býti, trvati, esse, existere, stare, da sein, dauern, sein«, tedy s významem ne docela přesným, jejž však lehce lze náležitě doplniti, přečte-li si, kdo v slovníku hledá, jeho doklady; nebylo by ovšem nesnadno dokázati, že se u nás mnozí spokojují suchým výkladem Jungmannovým, nečtouce jeho dokladů, jež výkladu teprv dodávají (jako tomu jest v každém slovníku) pravého a životního smyslu. Povrchnost jest pramenem, z něhož pochází naše posud nezaniklé stávati = býti.

Kdo chce mermomocí tohoto *stávati* užívati, buď si aspoň vědom jeho náležitého významu a jeho náležité vazby. Neklaď »stávati« místo »býti«, kde nelze doplniti něco, co se srovnává s jeho významem, jak jej známe ze starých spisů: lze tedy na př. říci »pokud mne, mého jmění stávati bude«, protože lze říci »pokud *ještě* mne, mého jmění stávati bude« (t. j. pokud ze mne, z mého jmění ještě něco bude zbývati), ale je *nesmysl*, chce-li kdo říci, že jest překážka, nebo že jsou v městě tři lékárny a řekne, že stává překážka nebo překážky, že v městě stávají tři lékárny nebo stává tří lékáren. A nezapomínej aspoň u jmen hromadných na správnou vazbu, t. j. s 2. p. jména toho, čeho »stává«. Kdo ovšem nestojí o to, mluviti, jak dnes — snad mimo některá nářečí — nikdo nemluví, čemu obyčejný Čech ani hrubě nerozumí, udělá nade rčením již zaniklým kříž a bude mluviti i psáti, jak sám mluví a jak mu druzí rozumějí. Obyčejně stačíme pouhým slovem *býti* (jest možnost, o tom jsou zvláštní předpisy, v městě jest mnoho úřadů atd.); kde toto sloveso nezní dosti plně, nahradíme je slovesem významnějším (platí zákon, na náměstí stojí stará radnice atp.). Kde jest řeč o čase, bývá vhod i sloveso *trvati;* Veleslavín má na př. větu »dokudž svět trvati bude . . .«. Rozumí-li každý slovům »Bůh jest« (snad ještě nikdo nenapsal, že Bůh stává), proč bychom nemohli říci na př. »takový zákon jest« (ovšem s větším důrazem na slovese, než bývá jinde), »jest takový kraj, kde . . .«? Bez našeho nesmyslného »stávati« (anebo bez cizího »existovati«) obstáli naši předkové po staletí, obstojí bez něho náš lid, a věru bychom bez něho mohli obstáti všichni.

Někteří spisovatelé si libují zvláště v příčestí »stávající«: píší o

»stávajících« zakonech, o »stávajících« poměrech atd. To je slovo v staré době neslýchané a ovšem stejně nesmyslné, jako sloveso stávati. Proč nepsati srozumitelně a prostě »nynější zákony, nynější poměry« (anebo »tehdejší«, je-li řeč o minulosti), nebo »platné zákony« atp.?

Z dokladů se zdá, že rčení »stane něčeho« (a snad i »stává něčeho«) v některých krajích moravských snad ještě žije: byli bychom vděčni, kdyby se nám o tom dostalo poučení, ovšem doklady *ze skutečné a nepochybné mluvy lidové.*

*

S tímto stávati nesmíme plésti sloveso *státi*, které někdy také má význam trvati, býti atd. Říkáme, že Praha stojí již mnoho století, že nebylo tak hrozné války, jako byla válka světová, co svět světem stojí; Kralická bible překládá Ž. 118, 90 n. »utvrdil jsi zemi, a tak stojí; vedlé úsudků Tvých stojí to vše do dnešního dne«; říkávalo se »stuoj (nebo stuoj to) dlúho nebo krátko« (= ať to trvá dlouho nebo krátko); Žídek píše »válka stojí« s významem »válka jest, trvá« (str. 118, 181 u Tobolky); atd.* Dokonavý a budoucí tvar jest *stane;* tak čteme o městu, »že velmi dlouho stane« (státi bude). I zde je možný tvar *stávati*, ale skoro jen o dávné minulosti (byl by možný i doklad s významem opakovacím, na př. že města dobře založená dlouho stávají): tak prorokuje slepý mládenec, jak jednou na pražském mostě vozka švihne bičem a řekne »tu stávala Praha«. Významy obojího rčení, něčeho stává (stane) a něco stojí (stane) jsou si velmi blízké, jsou i doklady, v nichž by se mohla bez podstatného rozdílu i střídati (z Veleslavína má na př. Jungmann doklad »dokudž nebe a země, dokudž svět tento stane«, z Rady zvířat »když nám král nestane, naše vojsko za nic stane«, t. j. za nic státi nebude, kde snad v starší době by bylo spíše dokudž světa tohoto stane, když nám krále nestane): ale výrazu stane, stojí něco přece jen schází onen odstín zbývání, jejž bychom vystihli přidaným »ještě, již ne«. Že sloveso »státi« nabývá významu »býti«, našli bychom i v jiných jazycích: ale v češtině se liší obě rčení, o nichž zde mluvíme, velmi zřetelně tím, že první z nich je bezpodmětné a s 2. pádem jména, druhé podmětné a s 1. pádem, jakož že tvar

* V proroctví slepého mládence z 16. st. se ptá císař, »jak dlouho státi bude« jeho vlast česká, v tisku z r. 1559 se ptá, »jak dlouho království české trvati bude u své slávě«; v. Zíbrt, Zlatý jelen atd. (Svět. knih. 1154—5), 26, 29.

stávati v onom je prostě trvací, v druhém opakovací nebo dávno minulý.

3. NÁSLEDOVATI.

Sloveso *následovati* (o němž ani nemusíme vykládati, že jest příbuzno se slovy sled, slíditi, poslední atd.) v živé mluvě patrně zaniká. I mluva knižní ho užívá dnes méně než v době starší: zanikly některé významy, které bývaly jindy v obyčeji. Zanikl význam »stíhati nepřátelsky«, v staré době dosti častý, v němž se sloveso toto pojívalo se 4. pádem: my zde místo starého následovati říkáme *pronásledovati* (se 4. p.), a zbytek tohoto významu jest viděti ve významě »prosbami obtěžovati«, jenž se zachoval na př. na Valašsku (pořád ešče rodiče následuje, šak já ťa nerad s tým následuju, u Bartoše)*. Říkalo se *následovati* (se 4. i 2. p.) i o uctívání božských bytostí (tak ještě častěji v Kralické bibli), i o zkoumání, shledávání nějaké pravdy (se 4. p.): ale jde nám zde o významy dnešní.

Od staré doby *následovati* znamená často »držeti se koho (nebo čeho), říditi se jím, napodobiti ho« atp. V tomto významě se pojí obyčejně, ve spisech pečlivých po stránce jazykové snad vždy s 2. pádem (o řídkých dokladech s p. 4. by bylo teprv uvažovati, nemáme-li v nich shledávati napodobení vazby latinské, tak zvláště v překladech z latiny); tak čteme na př. v bibli Kralické »kdož následuje zahalečů, blázen jest; kdo snažně následuje spravedlnosti a milosrdenství, nalézá život, spravedlnost i slávu«. Této vazby žádají správně naše brusy: a není proč rady jejich neposlouchati, tím spíše, že obecná mluva tohoto rčení neužívá ani s vazbou správnou ani s vazbou nesprávnou, a nic nás tedy nezdržuje, abychom nekladli vazby správné.

Význam »jíti, pohybovati se za něčím« (ve smysle hmotném i přeneseném) jest v době staré řidší; nalézáme u něho předmět v pádě 2., někdy i v pádě 4. Tak má Slovník staročeský na př. větu »David, následuje nosidl (nosidel), plakal«, ve výkladě na Oz. 4, 5 čteme u Bratří »tak jako noc následuje dne«, ale v

---

* Dějinný poměr mezi starším následovati a pozdějším pronásledovati není v našich posavadních slovnících dosti jasný. Je sotva náhodou, že pronásledovati (i pol. przenaśladować) tak velice se podobá lat. persequi (vedle sequi) a něm. verfolgen (vedle folgen); ale i kdyby se ukázalo, že složenina pronásledovati snad vznikla podle vzoru latinského nebo i německého, nebude lze neuznati, že si dobyla u nás již domovského práva.

starém žaltáři se překládá 22, 6 s nepochybným 4. p. »(milosrdenství) následuje mě« (v bibli Kral. »dobrota a milosrdenství následovati *mne* budou«). I zde by bylo nesnadno rozhodovati, není-li snad 4. pád latinismus: ale i zde jsou doklady s 2. pádem častější a již proto hodny větší důvěry. Přidati ovšem musíme, že jsou-li věty podobného významu a tvaru nepříliš časté v době staré, jsou stejně řídké, ne-li řidší dnes, na př. »následuj mne do mého domu«, »matka šla a syn jí následoval«: spíše bychom řekli »syn šel za matkou«, jako proti onomu dokladu starému již Kralická bible píše »král pak David šel za márami« (2. Král, 3, 31). O »následování« předmětů neživých my se již takto s pouhým 2. nebo 4. pádem, nevyjadřujeme; kde je řeč o osobách, v tomto hmotném významě nám zní přirozeněji 4. pád předmětu, v němž jistě nelze spatřovati chyby, aspoň ne chyby veliké (každý spíše řekne, užije-li vůbec slovesa následovati, že »syn následoval matku do domu« než »následoval matky«).

Ale jde nám zejména o otázku, jsou-li správné u slovesa *následovati* vazby předložkové. Kde význam posloupnosti místní nebo časové zvláště určitě cítíme, nestačí našemu dnešnímu citu u slovesa *následovati* pouhý 2. (nebo 4.) pád. Dnes bez násilí nikdo neřekne, že den následuje noci (nebo noc), nikdo by bez násilí v popise slavného pohřbu nenapsal, že pohřebního vozu (nebo pohřební vůz) následoval kůň pokrytý černou čabrakou: kdybychom vůbec neužili jiného slovesa (po dni přijde noc, za vozem šel nebo byl veden kůň), řekli bychom »po dni následuje noc, za vozem následoval kůň«. Tak uvádí Mašín Flajšhansovu větu »překlady předních děl písemnictví evropského následují rychle za originály«, Jungmann Kocínovu větu (1594) »následuje za tou jiná kniha«, z Veleslavínova slovníku výraz »následující po nás« (t. j. potomkové).

Odpovědi na otázku, jsou-li takovéto vazby správné či nic, znějí nestejně; a podle našeho soudu dobře ukazují, jak se u nás soudí o správnosti či nesprávnosti nějakého způsobu mluvení. Jungmann prostě opakuje větu Procházkovu, že staří řidčeji psávali následovati místo jíti za někým, postoupiti (ani nemluví o vazbě tohoto »následovati«), 1. vydání Brusu ještě učí, že »ve významě jíti za kým vedle genit. též *za* s inst.«, 3. vydání o vazbě s předložkou *za* nemluví, vazbu s předložkou *po* má za nesprávnou, Zenklovi jsou obě tyto vazby nesprávné (místo »následoval po něm, za ním« má se říkati »šel, přišel po něm«). Vorovka naproti tomu uvádí ve »Strážci« obě tyto předložkové vazby, Ma-

šín vazbu s předložkou *za* bez poznámky: mají je tedy za správné. Srovnáváme se s nimi, protože nevidíme příčiny, proč bychom je měli míti za nesprávné: místo starší vazby *následovati někoho, něčeho* vytvořil si jazyk, kde jde o to, pojem »následování« zvláště zřetelně vystihnouti, nové vazby *následovati za někým (za něčím), následovati po někom (po něčem)*, význam těchto rčení je v plném souhlase s významem slovesa *následovati* a předložek *za, po*, v jazycích, s nimiž se čeština stýká, neviděti vzoru, podle kterého by tyto vazby byly někdy v 16. stol. (nebo snad již dříve) vznikly, a živému jazyku přece nikdo nesmí brániti, aby si svým způsobem netvořil nových vazeb, kde vznikne toho potřeba? Že místo následovati za něčím, po něčem je *možno* říkati také jinak, není přece důvod k tomu, že by se jinak říkati *musilo?* A zejména jedna věc nás vede, abychom tyto předložkové vazby nepokládali za nečeské. Pojem »následovati« je příslušník téhož významového kruhu, co »předcházeti«; u slovesa *předcházeti* jsme viděli (III, 198), kde určitý význam posloupnosti toho žádá, vazbu předložkovou, a je jen dokladem jazykové důslednosti, vidíme-li se vyvíjeti vazby předložkové při významě podobně určitém i u slovesa *následovati*.

Jsou ovšem u slovesa *následovati* i vazby *nesprávné*. Brusy kárají vazbu se 4. pádem, o níž jsme již svrchu mluvili, kárají také vazbu *s pádem 3.* Za našich mladých let se někdy psávalo (podle německého vzoru) na př. »jemu následoval bratr jeho«, dnes však tak snad již nikdo nepíše.* Matiční brus radí místo toho psáti »jeho následoval bratr jeho«; tomu by dnes každý Čech rozuměl jen tak, že druhý bratr následoval příkladu nebo rady bratra prvního, anebo leda, že druhý bratr kráčel za prvním, kdežto na př. posloupnost panovnickou bychom asi naznačili slovy »po něm následoval bratr jeho«, třebas se žádá, abychom napsali, že po něm »byl« nebo »přišel« bratr jeho.

Kott (6, 1117) má z Brandla doklad »roku, který *na smlouvu tu následoval*«. To je germanismus (auf), třebas u Kotta tento doklad čteme bez poznámky: předložkou, vyjadřující časovou posloupnost, může býti v češtině *po*, nikoli *na* (srv. N. Ř. II, 293). Ani tak není zvykem u nás se vyjadřovati.

---

* Bohužel musím tuto větu opraviti při korektuře: píše se tak stále ještě, protože Němci pojí sloveso folgen s 3. pádem. Četl jsem v novinách v červnu o »období tučných let, jimž nyní následovati budou léta hubená«, v červenci pak větu »nemohli jsme dosud zapomenouti na dny následující 23. květnu t. r.«.

V nové době se setkáváme o logickém zavírání se rčením *z toho následuje, že* . . . To je doslovný překlad něm. daraus folgt, dass . . ., jejž nalézáme teprv u Jungmanna bez dokladu z písemnictví; Němci sami ovšem tímto rčením zase napodobují lat. sequitur. Naši předkové říkali *z toho plyne, z toho vyplývá:* snad by zřetelnost neměla nijaké ujmy, kdybychom německému výrazu dali výhost a vrátili se k českému. Vždyť vlastně, uvážíme-li onen výraz bedlivěji, je to vlastně nesmysl: z něčeho může něco plynouti, vyplývati, ale jaký skutečný obraz by mohl býti podkladem slov »z toho následuje«? Kott (v »Příspěvcích« 3, 632) našel v starém Musejníku také pokus, něm. folgern vystihnouti českým »následkovati« (z toho sme následkovali): toto slovo se na štěstí neujalo, a bohdá stačíme i nadále starým *souditi, usuzovati.*

Brusy učí také, že nemáme po německu říkati »následující, následujícím způsobem, následovně, jak následuje« atp., kde těmito slovy nenaznačujeme skutečného následování, nýbrž odkazujeme čtenáře nebo posluchače na svou další řeč. Čteme-li na př. častěji ve výkladech Kralické bible, že se o tom nebo onom vypravuje »v následující kapitole«, je to správné, protože se mluví o kapitole, jež opravdu následuje po kapitole, k níž se podává výklad; ani bychom se jinak vyjádřiti nedovedli, než slovem »následující« anebo nějakým jiným výrazem významu podobného. Ale vypravujeme na př. o nějaké schůzi, že se jí zúčastnily »následující osoby: A., B., C.« atd.; anebo vykládáme, že se něco stalo »následujícím způsobem« (a pak říkáme, jak se to stalo): zde všude bychom stačili pouhým ukazovacím zájmenem nebo ukazovacím příslovcem (»tyto osoby: A., B., C. . . .«; »tímto způsobem, takto« atp.). Dokud náš jazyk býval v plné síle a čistotě, tímto způsobem se o »následujících« věcech nebo o »následujícím« způsobě nemluvívalo, ani náš venkovan se nikdy tak nevyjadřuje: a mohli bychom bez této zbytečnosti obstáti všichni.

Lze tedy doporučiti po našem soudě tyto vazby: 1. *následovati* s 2. *pádem*, kde jde o následování nějakého příkladu, rady atp.; 2. *následovati* s 2. *anebo 4. pádem* (anebo i s výrazem předložkovým), kde je řeč o skutečné následování, o chůzi za někým; 3. *následovati s výrazem předložkovým*, kde má býti pojem následování zvláště určitě vyjádřen: tato třetí vazba je zejména vhodnou náhradou chybné vazby s 3. pádem (po letech tučných následovala léta hubená).

*

POSUDKY.

M. Majerová, *Dcery země*. Nákl. J. R. Vilímka v Praze.

Chcete-li se ponořiti do hlubin duše ženské a vyvážiti z ní taje milostných hříček i vášní, jemných i scestných? Majerová Vám k tomu tady poskytuje mnohostranné příležitosti v pěti povídkách zdánlivě samostatných, ale přece tvořících jednotný celek. Počíná s prvními rozpuky lásky v dětském srdečku dívčím, které vzbouzejí osoby, nemající o tom potuchy. (Klíčení.) Je to útlý kvíteček, vydaný na pospas větrům a naklánějící se ve strany nejlibovolnější. Ale dále už v druhé povídce (Lovkyně vznětů) vlny divěji bijí, milá nevinnost i vyspělá, zrůdná zkaženost ovíjejí se tu kol muže, společensky protřelého, který však si umí podle potřeby nasazovati masku neviňátka i hejska. — V třetí povídce (Zpozdilá) zachyceni jsme vírem života tří různých ženských povah, matky herečky a dvou dcer, navzájem se magneticky přitahujících a odpuzujících, z nichž však všecky sympatie i konečnou soustrast strhuje na sebe dcera v klášteře vychovaná, s tím zcela zvláštním roztouláním citů od mlada až do perversního konce svého.

Do mužského nitra se zahleděla spisovatelka hlouběji v posledních dvou povídkách (Ztajeném úsměvu a Kořenech). Tu si našla silné a tvrdé povahy, zjevy vyšinulé z kolejí všednosti. Oba vytrhla práce z milostného horování a z objetí hříšné lásky; prvý vyplní pak své srdce matkou, druhý za blahobyt prodá vlast i národ, k němuž se vrátí teprve v hodině smrti.

Originalita námětů a původnost povah a zápletek netryská jen z čilé obrazotvornosti, nýbrž ještě více z bohaté znalosti lidské duše. Nejednou si vynucuje přímo podiv náš, jak jemně postřehuje a zachycuje rozmanité hnutí její, dětinské zmatky probouzejícího se srdce, klíčení a mohutnění citů z temných hlubin neprozkoumané a neovládnuté vášně, rozvraty a převraty nitra, jalovost radostí prázdné smyslnosti i utrpení pravé, hluboké lásky.

Stejně vábí při Dcerách země roucho jejich jazykové. Není tu běžné fraseologie, není mluvy, do které by se mohlo zcela dobře odíti také dílo jiného autora, nikoliv, vše jest čistě svoje. Není lehká její řeč, nutno se leckdy zastaviti, znovu čísti, aby se náležitě zažily její obrazy a obraty. Účin podzimu na mysl tlumočí na př. takto: Tygrovité zbarvení podzimu a nyvé vůně, jimiž zahrada se vzdouvala, naladily ji vzpomínkově. — O těžkých vratech renesančního paláce praví, že mlčela celý den a zavilou pýchou odpuzovala chodce. — Služka Běta lekala (muže) očima

zvířecky poddajnýma a houpavou bohatostí ňader. — Poháry zaševelily přejemným sklem. — Místo »zavěsila se mu v rámě« praví se: zatížila je vláčným a teplým tělem. — Jinde se píše, že paní dopřála slzné rose, aby skanula do kožišin. — Dívka sušila na slunci vodopád měděných vlasů. — Cesta strměla do kopce, jiná padala do řeky. — Léto vyvrcholilo; žhavé poledne sestupovalo zdlouhavě do bílých nocí. — Chuť, skončiti nějak nezvykle den, kypěla šumnými návrhy. — Ústa bolela touhou po polibcích. — Smysly v něm hořely ohnivými sloupy. — Umlčovala zrcadlo, přidávajíc den za dnem malou lež k jeho pravdě. — Zjihl a zesládl jako hrozen v slunci. — Úsměv rozkvetl pro něj. — Ticho ve světnici až dusilo. Zabrali se do hry polibků. Její nevinný úsměv bolel výčitkou. — Atd. Čtenář jako by tu chodil pestrokvětou zahradou metafor, příměrů a jiných tropů i figur. Kromě skrovných výjimek bývají výstižné a nenásilné. Ale přes to byla nám mluva dřívějších prací pí. Majerové milejší, protože byla prostší, jasnější a přirozenější. Obáváme se, aby přílišnou květnatostí sloh její se nestal strojeným.

Ale spisovatelka není jen tvůrkyní nových pěkných obrazů a obratů, nýbrž volí také ráda nová nebo méně obvyklá slova a nebojí se tvořiti nebo vynésti je, kde se jí uzdá jich potřeba. Uvedeme tuto jen malé klasobraní z nich: Osvojila si *neuspěchaná* gesta, silnice pod vilou se *odnožovala* dvěma cestami, lidé v autu jsou *obrýleni*, den byl dlouho *schystávaný*. Ticho bylo *předbouřné*. Obě vůle pevně se *zatkly* do sebe. Srážel se s jeho stárnoucím a *uplývajícím* životem. *Zasvitl* i kámen. Usmál se *povzbudivě*. Nepochválil *slušivého* účesu. *Neuspěchal* se nikdy vášní a neudýchal žárlivostí. Unavena konečně úsilím *shnísti* ho podle své libosti, matka ho ponechala sama sobě. Pochybnost *nezjitřila* jeho bázně. *Zatěšila se* na nový požitek atp.

Spisy pí. Majerové budou chystanému velikému slovníku jazyka českého vítanou studnicí. Jestiť úzkostlivá péče o správnost, čistotu a lahodu jazykovou význačnou vlastností této spisovatelky a není po té stránce snad vůbec poklesku v jejích Dcerách země. To ostatně bylo také již v jiných posudcích s pochvalou vytčeno.

Zato jsme našli v knize něco pravopisných chyb, které počítáme většinou na vrub tiskárny a jež tuto uvádíme pro případ nového vydání jejího. Jsou to tyto: Když mně matka česala (m. mě, str. 20), vezněte svoji vůni (31), vskypělými vlnami (81), byla jí svátečně (m. bylo, 93), súčastniti se (m. zúč., 94), napjetí (m. napětí, 96), byl slepý proto, co se v ní dálo (pro to, 105),

zdvihati (m. zdvíhati, 113 a 212), štěstí (124), proniká člověku (m. člověka, 139), poprvé (m. po prvé, 214). B.

Před bouří. Novella od Růženy Čechové. Topičův sborník, roč. VI, čís. 10.

Topičův sborník literární a umělecký přinesl v letošním červencovém čísle novelku, o které máme své pochybnosti po stránce literární i umělecké; o tom však zde nechceme rozhodovati. Ale po stránce jazykové jí nemůžeme pominouti mlčením; tu nečiní zadost požadavkům literárního díla. Jazyk se tam hemží nesprávnostmi a místo názorně vyjádřených představ setkáváme se tu s nejasnostmi, ba i jazykovými nehoráznostmi.

Odpustili bychom snad spisovatelce chyby pravopisné (»nepytvám srdcí« a p.), ačkoliv ani spisovateli nesmí býti za těžko nahlédnouti do Pravidel českého pravopisu.

Ale před poklesky tvaroslovnými nelze již zavírati očí. Píše-li spisovatelka »chtěla bych, *aby* z neubývajícího hroznu... *jsem* mlsala«, nebo »uhlídala jsem ještě jednou Irra... zdánlivě klidného, *jež* za veliké zpropitné vyluzoval...« atp., musíme položiti proti tomu veto. Tak daleko volnost spisovatelova, ba vůbec ničí, nesahá. »Hoši u vesel jsou sluncem obarvení...« snad jest tisková chyba m. obarveni. Ale není jí už: »Sdělte mi adresu vašich(!) rodičů...« (m. svých).

Nejvíce na štíru jest však pisatelka s vazbami a významem slov, z nichž mnohá si sama strojeně tvoří. Tak sloveso otvírati pojí se u ní s genitivem: »klouče... *ústeč* otvírá jako malý okounek«; místo »vyjížďka nebyla marná« říká: »ostatně nebyla *zmarem* vyjížďka«. »Vzácní lvi *se opevňují* v klecích pověstných (!) zvěřinců...«, »nutila do řeči *žertovný tón*« jsou jiné takové neobvyklé vazby. Spisovatelce zdá se neznám rozdíl mezi »slunný« a »sluneční«; znáť jen »slunnou barvu« a »slunné políbení«. A což říci o tom, že chce »ránu *zmazliti*«, že hrdinka její »*trestně* zasyčela ke hroznu«, že ji manžel »uzakrytými objížďkami uvádí do zmatku«?

Jinde slyšíme od spisovatelky, že divošský Akki kousl v obraně svou milenku, která jej »ťala otrněnou obryní růží až k dovykrvácení«, takže jen lékařská pomoc jej zachránila. Divné vědomosti fysikálně-zeměpisné projevuje věta: »Narodila se... takové severance, která od polárních září(!) má zteplené (!) srdce.« »K názornosti nikterak nepřispívají nelogičnosti: »Chtěla bych, aby z

neubývajícího hroznu neubývajících zrn *do neubytí* jsem(!) mlsala...«, nebo líčí-li se hrdinka, kráska násilím provdaná za bohatého a krásného muže, která, když muž pro ni přijde na palubu lodní, se zlobí a »*byla taková viditelnou*«.

Dočteme-li povídku do konce, poznáváme, že si spisovatelka hraje se slovy, nepronikajíc v jejich význam, že užívá s oblibou obratů strojených, aby dosáhla dojmu jakési vybranosti, noblesy, a při tom nepozoruje, jak barbarsky si počíná s naším nejdrahocennějším statkem po otcích. Je-li ten, kdo ničí staré památky — knihy, obrazy, sochy — kárán a trestán, bylo-li by správno, aby kazitelé řeči naší — nejvzácnější památky po Husovi, Blahoslavovi, Komenském a všech nejmenovaných i neznámých pradědech — byli za to chváleni? Václ. Nešpor.

O téže povídce došel nás současně také posudek od odborné učitelky Ludm. Korblové-Tiché, který rovněž vytýká nečeské a neobvyklé obraty řeči a slohu R. Čechové. Vyjímáme z něho: Pokořuje se něčemu na mne jako černoch svému bůžku (m. *kořím se* něčemu na mně). — Víte, co je o králi (snad *při* králi?) největší zajímavostí? On, pocházející z říše, kde o krůpěj *(pro krůpěj)* zabíjejí se vysocí magnátové, kde žije(!) voda jen v bajce a v krvi nedokrevných žen. — Proč jsou lidé takoví smutní polypové, zapomínající v pokušeních srdce, citu, všeho duševně darovaného, jen chapadly oceňují svoji platnost. — ...že mne bude svazek před oltářem s tygrem škrtit... (m. *svazek s tygrem*, před oltářem uzavřený nebo požehnaný). — Král pouště jej moří k zešílení svou užaslostí ke mně. (Jak to myslí?) — Na její zpěv se naplnila paluba. Sesmrákalo. — Referentka dodává: Nevyčerpala jsem všeho, co tam uráží smysl pro čistotu mateřštiny. Unavuje a znechucuje taková četba ve vážném časopise, jakým jest Topičův Sborník.

HOVORNA.

ÚŘEDNÍ ČEŠTINA.

Naše úřady píší česky po německu. Překládaly stále německé vyhlášky doslovně a navykly si tím kroutit, zbytečně opisovat nejjednodušší prosté české věty. Ne že by nemohly říci úřední vyhlášku po česku, ale nestarají se, aby promyslily česky staré německé frase, aby mluvily jasně a stručně. Otiskujeme na ukázku poslední vyhlášku elektrických drah v Praze a vedle ní český překlad.

K zkrácení některých tratí elektr. drah pražských bude přikročeno dnes v úterý 17. t. m. Správní rada elektrických podniků sáhla k tomuto opatření jako jedinému východisku z desolátního stavu vozidel, jichž následkem nepříznivých poměrů výrobních a pracovních, jakož i trvalého přetížení přeplňováním se porušuje denně mnohem více než možno při vynaložení všeho úsilí opraviti. Práce spojené s opravou porouchaných vozidel budou s použitím všech prostředků urychleny a závisí jen na obecenstvu, aby vozy nadále již nepřeplňovalo, dle návěstí označujících maximální přípustné obsazení vozů se řídilo a pokynů provozních orgánů důsledně dbalo, aby provoz v původním rozsahu mohl býti opět v dohledné době zahájen, jinak by muselo dojíti ještě k dalším nepříznivým změnám. Od uvedeného dne budou pojížděti: Trať č. 1 od stanice Máchova ul. na Vinohradech až ke Hradu. Trať č. 2 z Flory na Klárov, trať č. 3 od elektrárny v Holešovicích ke stanici Erbenova ul. na Vinohradech, trať č. 4 od Vodárny na Letné k nádraží vyšehradskému. Trať č. 7 od stanice olšanské hřbitovy do Podolí, trať č. 9 a 13 ve všední dny nezměněno, trať č. 9 o nedělích místo na Koulku k západnímu nádraží. Trať č. 10 a 11 od nádraží v Brusce na Floru k olšanským hřbitovům. Trať č. 14 od stanice Libušák v Libni do Košíř. Ostatní tratě zůstanou prozatím nezměněny.

Elektrické dráhy v Praze zkráceny. Od úterka 17. t. m. jsou některé trati elektrických drah pražských zkráceny, protože není dosti vozů. Obecenstvo neustále vozy přeplňuje, tím je přetěžuje, denně jich několik porouchá, a dílny je nestačí spravovati, nemají dosti dělníků a materiálu. Správní rada se pokusí, aby rychle opatřila dostatek dobrých vozů a zkrácené trati opět prodloužila, žádá však obecenstvo, aby vozy nepřeplňovalo a dbalo pokynů. Kdyby byly vozy dále přetěžovány, musila by správní rada ještě víc omeziti jízdní řád, jenž od 17. t. m. upraven takto: Trať 1. Vinohrady (Máchova)-Hrad; 2. Flora-Klárov; 3. Holešovice (elektrárna)-Vinohrady (Erbenova); 4. Letná (vodárna)-Vyšehrad (nádraží); 7. Olšany (hřbitov)-Podolí; 9. v neděli jen k západnímu nádraží; 10., 11. Bruska (nádraží)-Flora (Olšanský hřbitov); 14. Libeň (Libušák)-Košíře. Ostatní trati zatím zkráceny nejsou.

*

Docházejí nás stále stížnosti do češtiny úředních výroků. Zvláště trpce žaluje na ni jistý pisatel těmito slovy: Když před několika lety zemská školní rada vydala

výnos o tříbení jazyka českého, zaradovali se všichni přátelé drahé mateřštiny naší. Byltě to výnos zcela odlišný od obvyklých fermanů a dýchala z něho také vřelá láska k věci. Což pak máme dražšího nad mateřskou mluvu? Co vyznačuje každý národ proti jinému a dodává mu samostatnosti jako řeč? Nyní, kdy se vrátila vláda věcí našich v naše ruce, očekávali jsme zvýšenou péči o jazyk. Dnes se již zákony a výnosy nepřekládají z němčiny. A měly by býti psány češtinou vzornou. Zatím vidíme pravý opak toho. Zvláště nelibě se dotýkají chyby ve výnosech ministerstva školství a nár. osvěty. Čtli jsme o tom v Nár. listech bolestnou lokálku a hle, v posledním čísle Věstníku tohoto ministerstva podávají se nové důkazy o tom, že tam někteří pánové neznají základních pravidel české mluvnice. Výnos č. 73. se počíná na př. takto: Svoluji, aby na českých učitelských ústavech na Moravě zavedeno bylo vyučování jazyku německému... jako předmět nepovinný (m. předmětu nepovinnému). — A ve výnose č. 81. o přijímání žáků do první třídy škol středních se praví, že při nich »zkouší učitelé, které určí ředitel« (m. zkoušejí). To jen ukázka z těch dvou výnosů! A to se dává podpisovati ministrovi! My učitelé ovšem nesmíme výnos ten prostě dáti na vědomost žactvu, nýbrž v opraveném vydání, sice bychom si upletli v žactvu bič na své působení učitelské.

*

O téže věci přinesly Nár. Listy ze dne 30. srpna t. r. zvláštní článek, který pro jeho závažnost a věcnost otiskujeme celý:

»Jazyk jest jedním z nejživotnějších i nejhlubších základů státní moci. Jazyk — toť symbol a záruka svobody, toť duše národa. Proto z prvních povinností národního státu je úcta k jazyku, nesmlouvavá a bdělá péče o jeho ryzost a neporušenost. Toho jest pak třeba především tam, kde běží o základy státní moci — ve formulaci a sestavování zákonů. Zákon je určen pro všechny občany všech vrstev, proto má býti především jasný, srozumitelný a přesný. A nemůže býti jasnosti a přesnosti logické bez ryzosti jazyka. To, čeho se dočítáme v zákonech naší republiky, je však často paskvil na český jazyk: čtete-li zákony, u nás vydávané, zdá se vám, že kdosi nejprve jazyk uměle zpřelámal, zkomolil a zhyzdil, a teprve pak sestavil z něho věty, jež zdají se spíše umělými skrývačkami a šarádami než přesnou lidskou řečí. Strašidlo rakouské byrokratické úřední němčiny bloudí znovu po naší vlasti, oděno do českých slov. V ministerstvu práv a u nejvyšších úřadů zahnízdil se osudný omyl, že česká slova znamenají nutně již češtinu: a tak dožíváme se publikace českých zákonů a nařízení, které nutno si v duchu nejprve přeložiti do němčiny, aby jejich smysl stal se zjevný. Uvážíme-li, jak hluboko do každodenního života zákon proniká, musíme se pozastaviti s opravdovými obavami nad tímto soustavným jazykokazectvím, jež porušuje řeč sta tisíců lidí a zesměšňuje náš demokratismus. Nuže — několik nejnovějších příkladů. Nejvyšší soudní dvůr vydal v těchto dnech několik důležitých rozhodnutí, mezi nimiž na př. čteme: »Zápůjčku poskytnutou lichváři pro jeho živnost nelze opět žádati.« Nehledě k tomu, že jen rakousky vychovaný úředník může žádati zápůjčku pro něco, když všichni ostatní lidé vypůjčují si na něco, jest smysl tohoto zákona

velmi problematický: žádati zápůjčku znamená vypůjčovati si. Tedy co vlastně chce říci tento zákon? Že lichvář, který si už jednou vypůjčil na svou živnost (lichva je tedy státně uznávaná živnost?), nemá práva si vypůjčiti opět čili po druhé? Či snad to znamená, že věřitel lichvářův, jemuž byl dluh jednou splacen, nemůže požadovati ho opět? To však je ještě zcela nevinná a krásná věc proti nařízení dalšímu, jež zní: »Nárok svedené pod slibem manželství na odškodnění za zmenšenou naději na provdání se neruší se ne jinak bezvadným způsobem jejího života.« Myslíme že tuto větu nerozluští ani jediný z občanů státu, které zavazuje. Oč vlastně běží? O ženu, svedenou slibem manželství, jež bylo jí nabídnuto za zmenšenou naději na provdání? A co je to ne jinak bezvadný způsob života? Má svedená žíti mravně či nemravně, aby se její nárok nerušil? Jinde čteme opět o věcech, »zanechaných od hosta v hostinci«, o »ubytování vojska v pronajatém předmětu« atd. Ministerstvu práv vydatně pomáhá i ministerstvo železnic. Nákladní vozy čsl. republiky dostávají s novým, šedivým nátěrem i podivné nadpisy, jež patrně mají vzbuzovati svou tajemností úctu před naším dopravnictvím, které nemůže dobýti jeho přesnost a spolehlivost. Tak na př. čteme na nich o »únosnosti vozu«. Je to veřejné označení váhy vozu pro ty, kdož nakaženi morálkou zřízenců kolínských, chtěli by vůz unésti? Či znamená to snad, že tyto vozy jsou vyhrazeny pro únosy mladých, romantických žen? Neboť kdyby běželo o vymezení maximálního nákladu, stálo by přece na voze, že jeho nosnost je taková a taková, jako mluví se o nosnosti v architektuře, inženýrství atd. Jazyk zákonů naší republiky je vskutku již naší palčivou ostudou, a jistě každý český občan i právník chvěje se studem při každém novém nařízení. Uráželo-li nás Rakousko, byl to cizí stát a byly to zákony, jež jsme nenáviděli. Uráží-li nás však vlastní vláda a vlastní stát, mluví-li k nám cize a nesrozumitelně zákony, jež máme radostně plniti, protože dáváme je sami sobě, je to povážlivý zjev, příznačný pro poměry našeho státu. Což nemohl by stát, jenž platí desítky tisíců nezaměstnaným, zaplatiti dva nebo tři lidi, mluvící opravdu česky, aby přeložili do češtiny zákony, jež vydává svým občanům? Či mají se občané vedle světových řečí učiti ještě našemu československému úřednímu esperantu? To přece snad není povinností občanů lidové republiky!*

»OBRATNÍ ODPOVĚĎ.«

Jak nám píše čtenář »N. Ř.«, říkají a píší příbramští obchodníci místo obvyklého rčení »odpověď obratem (pošty)« nyní »obratní odpověď.« A rád by četl o této novotě náš úsudek.

Dnes je u nás chorobná snaha, kde jaké určení podstatného jména vyjadřovati přídavným jménem. Podporují ji i někteří češtináři, ukazujíce na starou češtinu, v níž bylo množství přídavných jmen na vyjádření věcí, jež my vyjadřujeme 2. neb i jiným pádem nebo nějakým výrazem předložkovým: opravdu se říkávalo na př. rána

---

* Redakce Naší Řeči může svým čtenářům oznámiti, že aspoň ministerstvo školství a národní osvěty projevilo upřímnou vůli, přispěti k nápravě nynější pokleslosti a ledabylosti jazykové, a pamatovalo na tuto věc ve svém rozpočtu na rok 1920, zařadivši do něho větší částku peněz.

metelná (= rána metlou), viděnie ženské (= vidění ženy, t. j. pohled na ženu), ženský přístup (= přístup k ženě; Hus u Erbena 1, 276 mluví na téže stránce o přístupech ženských i o přístupech k ženám), učiněnie sviecnové (udělání svícnu) atd. Žádá-li se však, jak se často děje, abychom tak mluvili a psali i dnes, zapomíná se, že si čeština mnohovýznamnost takovýchto přídavných jmen (jako i jiné slovanské jazyky) omezila, užívajíc jich dnes jen na vyjádření některých vztahů: říkávalo-li se i na př. synové ženští (= synové žen), objímanie ženské (= objímání žen), milovník ženský (= milovník žen, t. j. koho ženy mají rády i kdo má rád ženy), žádost ženská (= žádost po ženě), mord ženský (= vraždění žen), obcovánie ženské (= obcování s ženami), žádosti i milosti ženské (= žádosti a milování žen) atd. atd., nelze neviděti p o k r o k u v tom, má-li slovo ženský význam tak zúžený, v jakém je v obyčeji dnes. Však o tom všem byla již řeč ve 4. č. II. roč. »N. Ř.«

Našim novinářům dnešním a lidem, kteří se učí česky psáti a mluviti z novin, stalo se přídavné jméno pohodlným prostředkem, jak překládati německé složeniny: rozumí-li jim Čech, nedbají. Čtli jsme již o papírové nouzi (= nouze o papír), o hladových nepokojích v Petrohradě, o hladové smrti (= nepokoje, smrt z hladu), o zlatém hladu (spisovateli tanulo na mysli lat. auri sacra fames, prokletý hlad po zlatě): tak se nemluvilo ani v staré češtině. Ve výkladních skříních čteme na vzácnějších předmětech nápisy »prodejné« (nebo »neprodejné«); v starší době se opravdu věcem, které jsou na prodej, říkávalo t a k é »věci prodajné« (ale vedle toho i »věci na prodaj«): ale jest na prospěch zřetelnosti, vznikl-li časem způsob, říkati »prodejný« jen tomu, co se snadně prodává, snadně kupuje (neprodejné zboží kupci, mluvícímu, jak se naučil mluviti od rodičů, je zboží, které by rád prodal, jehož však nikdo nechce; co je prodejný člověk, prodejná žena, každý ví). V lékařských spisech místo »pravá (levá) polovice těla«, jak se mluví v Čechách dnes a mluvívalo se i před 500 lety, čítáme dnes »polovice tělní« aneb i »polovice tělesná«: víme dobře, že tak píší právě lékaři zvláště dbalí jazykové správnosti, ale jsou na omylu, do něhož je uvádějí neprozíraví oprávcové jazyka, domnívají-li se, že tak píší kdovíjak krásně.

Říkají-li obchodníci v Příbrami (a snad i jinde) »obratní odpověď«, je to právě taková zbytečná novota, ať jim k ní poradil brusič, či si ji vymyslili sami podle nejnovější módy, aby přeložili co nejvěrněji něm. postwendende Antwort. Co je »obratný«, každý Čech ví; slovu »obratní« bude rozuměti, až se nějaký čas bude nutiti, aby vyrozuměl, co jím příbramští pánové chtějí říci. Ujalo-li se rčení »odpověděti obratem« (t. j. obratem pošty), jistě pomáhalo i něm. postwendend: ale není to výraz, který by se nějak zvláště protivil duchu našeho jazyka, protože podobné příslovečné 7. pády máme i jinde (honem, úprkem, násilím atd.), protože i v staré češtině se říkalo »na obrat, na obrátku« (jen co by se člověk obrátil, ihned). Ale položíme-li místo slovesa odpověděti podstatné jméno odpověď, není to ještě příčina, že by musil býti přívlastek přídavný: jako lze říci »odpověď narychlo, nakvap, sňatek bez ohlášek, člověk bez srdce, nákup za hotové« atd., lze říci, jako se říkalo posud, »odpověď obratem (pošty)«.

CHYBĚTI.

Pilný čtenář »N. Ř.« nás upozorňuje na větu, již četl ve velikém českém deníku, »velké sliby — skutky chybí«, s tvaroslovnou chybou (chybí místo chybějí), již jsme vytýkali II, 195 a 232. Věta tato vypadá jako přísloví (staré přísloví je »sliby — chyby«), ale jest to asi rýmovačka z nové doby, pocházející od někoho, jenž nevnikl hluboko do české mluvnice. Varujeme před ní zvláště, protože sotva co tak hluboko do paměti vpravuje slovní tvary jako rým: a bylo by ostatně snadno mluvnicky ji opraviti zněním »velké sliby — skutek chybí«.

Při tom doplňujeme, že podle zprávy p. kanovníka Šittlera sloveso chyběti žije u Sedlčan a Jistebnice. Ale časovati je tam umějí lépe, než neznámý veršovník; na př. nevěsty tam říkají, když přicházejí o oddavky a kněz se jich ptá na »léta«, že jim na př. c h y b ě j í tři měsíce atp. I v jiných krajinách českých sloveso chyběti jest v obyčeji; tak jsme je slýchali o letošních prázdninách na př. nad Král. Dvorem.

NÁMĚSTÍ A LÍPA svobody či Svobody?

Na projevení radosti z našeho osamostatnění zasazují se po celé vlasti lípy, které mají také potomkům připomínati věkopamátnou událost osvobození národa ze staletého jha poroby. Také ulice a náměstí dostávají jména drahé svobody. I docházejí nás dotazy, jak psáti slovo »svoboda«, zda s malým či velkým písmenem začátečním.

Vlastně by se ovšem mělo psáti všude s. Ale v těchto případech nemyslí se na svobodu vůbec, na každou svobodu, nýbrž toliko na svobodu jedinou, svobodu, osvobození našeho národa. Tato svoboda jest nám přímo bohyní, alegorií, živou bytostí, která k nám zavítala, u nás si zvolila byt. A tedy na rozdíl od každé svobody, na označení té jediné svobody, na kterou při tom myslíme, naší svobody české, našeho osvobození národního, doporučuje se psáti slovo to význačně s velikým S. Pišme tedy: náměstí, ulice Svobody, lípa Svobody. Nikomu zajisté nepřipadne, že jest to ulice nějakého pana Svobody; tu by se ostatně musilo správně psáti: ulice, lípa Svobodova, náměstí Svobodovo.

»OSAZENSTVO«.

Oddílu horníků, kteří sjeli do dolů na práci (anebo i jiné podobné skupině dělníků), Němci říkají »Belegschaft«; a protože jsme se naučili, že každé německé -schaft musí míti v českém odlitku německého vzoru koncovku -stvo (Mannschaft mužstvo, Bürgerschaft občanstvo atd.), vytvořil někdo slovo »osazenstvo«, slovo nepěkné a nesrovnávající se s pojmem, jejž má vystihovati (»osazenstvo« by byla skupina lidí osazených, ne lidí, kteří něco osadili nebo jimiž bylo něco osazeno).

Sloveso o s a d i t i samo je vhodné; říkalo se a říká se posud osaditi kraj, město atp. obyvatelstvem, pevnost nebo město vojskem, úl včelami, v Kottově dokladě z Nového zákona z r. 1417 hospodář »osadil vinici kopáči, těžaři« (dělníky), »soud osaditi« znamenávalo tolik co jmenovati jeho členy, důl tedy může dobře býti »osa-

zován«. Vojsku, kterým bylo nějaké místo osazeno, říkalo se také osádka; vedle toho se však říkávalo i posádka, a toto slovo ve významě vojenském na konec opanovalo. Tím staré a dobré slovo osádka zaniklo a mohlo by býti pěknější i češtější náhradou německého »Belegschaft«.

Vedle osaditi říká se také s významem celkem týmže i obsaditi: starší je tvar osaditi. Ve složeninách se původně předložka o, ob střídávala tak, že ob bývalo před samohláskami (oborati, obouti), před l (starší tvary byly obloupiti, oblízati a pod.), j (objíti), n (obnoviti), r (obraziti), v (kteréž pak původně samo zanikalo: obrátiti z obvrátiti), kdežto před jinými hláskami bývalo o. Říkávalo se na př. i ocházeti, ohájiti a j. Ale pravidlo bylo již odedávna porušováno, většinou na prospěch tvarů s ob- (podle objíti, obejíti říkáme obcházeti atd.). Někdy jsou obojí tvary rozlišeny i významem (otékati: obtékati). Určitost onoho pravidla zaniká v češtině od nejstarších dob, z nichž ji známe, a bylo by zbytečné i marné je vnucovati jazyku dnešnímu: ale kde lze bez násilí ještě voliti z obou tvarů, měli bychom voliti podle starého pravidla (tedy omeziti, omýti, obrýti, obrůsti atd.).

ZUB ČASU.

Matiční Brus z r. 1894 píše: »Úsloví: Zub času hlodá na čem — vzato je z němčiny, spr. čas ničí (památku starověku)«. Poznamenávám, že nalézáme tuto metaforu již u starořeckého básníka Simonida ve zlomku disticha, jehož překlad zní: »čas, ostré mající zuby, všechno ohlodává, i věci nejpevnější«. Není to tedy metafora speciálně německá a myslím, že není potřebí ji odsuzovati. F. N.

SVATÝ VÁCLAV.

Pomník svatého Václava v Praze viděl za války i po válce mnoho rušných chvil, smutných i radostných, a jest tedy docela přirozené, že bývá často jmenován, kdykoli se na ony chvíle vzpomíná anebo i kdykoli jde o nějaký projev nový. A tu se ukazuje, že ten pomník má jednu chybu — ne uměleckou, ale to, že představuje svatého Václava. Jak mu říkati, abychom se vyhnuli tomu choulostivému přívlastku a nepadli v strašné podezření klerikalismu? Poznal jsem dosud dva způsoby. Někteří píší »u pomníku knížete Václava«; že by tak někdo i mluvil, dosud jsem neslyšel. Ale byl ten pomník postaven opravdu knížeti Václavovi? Druhý způsob jest jednodušší: na jednom táboru lidu, ukončil řečník vyzváním »a teď se půjdu k pomníku Václava!« Pomník Václava, pomník Hálka, pomník Husa a podle toho důsledně snad i nádraží Wilsona, náměstí Tyla — ne, to jest příliš silné, abychom to snesli. Snad tedy »Václavův pomník«, »půjde se k Václavovu pomníku«? Zde zase cítíme, že přece není Václav jako Václav.

V těchto pochybnostech jdu se podívat do Palackého, jak se to vlastně má s tou svatostí knížete Václava. A tam čtu (díl I., str. 121 n. vydání z r. 1912): »Václav pobožný a spravedlivý, utrpěvší konečně za svou horlivost o náboženství, považován a vyhlášen jest od veškerého lidu hned po smrti své za mučedlníka svatého. Dříve nežli věk minul, ano pokud ještě bratrobijce seděl na trůnu, roznesla se pověst o

zázracích u hrobu jeho zběhlých až do dalekých zemí. A však Čechové sami ctili památku jeho co nejsvětěji: ano úcty k němu v jejich vlasti přibývalo vždy po celá staletí; národ vzýval ho jakožto »dědice země české«, jakožto předního přímluvce a orodovníka u boha za všecky věrné Čechy; knížata i panovníci kladli obraz jeho na peníze, pečeti a korouhve své; množství chrámův i oltářův postaveno v čest jeho jména po všech krajích; ano konečně vše, co národ náš chtěl ve cti míti jako své vlastní, to až podnes »svatováclavským« nazývati obvykl. Takž samo jméno výtečného panovníka tohoto, jako před stoletími, ještě i nyní nepřestává buditi v millionech srdcí českých city a oumysly nábožné«.

Už tedy vím, jak říkati: pomník svatého Václava.

František Novotný.

LISTÁRNA.

Panu K. J. O. v Uh. Hradišti. Slovo pryčka, bryčka není příbuzno s příslovcem pryč: pochází z něm. Pritsche, Britsche (z Britze), což samo je příbuzno se slovem Brett a znamenalo a z části posud znamená věci z prken, na př. prkenné lože (odtud naše pryčna), prkenné sedátko za saněmi, lehký prkenný vozík a j.

Panu V. Z. v Písku. Užívání slova pritsch ve smyslu fort (der Gafangene ist pritsch) zaznamenal už Campe (Wörterbuch der deut. Sprache 1807, 3, 694) a vysvětluje je vlivem lužickým. V nář. švábském se říká podle C. heidipritsch (= přes hory a doly).

Panu A. P. v Náchodě. 1. Nemůže býti naším úkolem soustavně pořizovati účetnické výrazy: na podobné věci se musí spojiti odborníci s filology. 2. Píší-li biografy jména hereček cizáckým způsobem, na př. Mia May, Hela Moja, Carne místo Mayová, Mojová, Carnová atp., je to ovšem nešvar, který by měl býti odstraněn. A to není jejich jediný nešvar (zvláště slovní výklady k obrazům bývají strašné). Ale snad by upozornění z obecenstva samého pomáhalo více než opravy v »N. Ř.«. již asi málokterý majetník biografu čte. 3. Píše-li Machar v českých básních a feuilletonech na př. Franz Joseph, Wilhelm, Wien atp., činí to jistě jen proto, aby naznačoval německou cizotu osob a měst těchto jmen, ne že by si v nich sám liboval. 4. Správné znění českých místních jmen již po léta zjišťuje Zemský archiv, v posledních letech se konají k tomu práce i při Akademii. 5. Jména jako Moldavia, Humpoletia, Karpathia, Pilsena a j., jež si vymýšlejí některé naše obchody a průmyslové podniky, mají usnadňovati obojživelníkům, aby nemusili přiznávati barvu českou nebo německou. Doufejme, že tato neřest vymizí vzrůstem našeho národního vědomí. 6. Strohý (asi tolik co »přísný, příkrý chováním, nemilosrdný«) je slovo v nové době převzaté v ruštiny (strógij): je u nás zbytečné jako všecka slova cizí, za která máme poctivá slova svá. 7. Píše se zvýšiti, povýšiti, ale rozk. zp. zvyš, povyš, podle 6. tř. zvyšovati, povyšovati. 8. Fundel, ve Vašem nářečí tolik co »množství«: snad z něm. Pfund?

je toho fundel (maminka.)

Pan F. V. v Příbrami. — Ondyno není slovo nesprávné, ani ondy, třeba se jim dnešní spisovatelé vyhýbají; jsou to slova tvořená touže příponou jako kdy, tedy. Koncové -no v ondyno je snad zbytek zájmena ono (jako je -to v tento atd.); v starší době se říkalo i onenno, onohono atd. Onehda a onehdy jsou tvary stejně oprávněné jako tehda — tehdy, teda — tedy, kda (v nářečích) — kdy; v mluvě knižní jsou obvyklejší tvary na -dy. — Že místo vůkolí je správný tvar okolí, učí již Brus; vůkolí je z »v okolí« (jako vůči, vůbec, vůkol z v oči, v obec, v okol) a »ve vůkolí« je takové opakování předložky, jako kdybychom říkali »ve v Příbrami«. — Proč by složeniny přídavných jmen s pře- (překrásný, předrahý) byly chybné? Vždyť je nalézáme nejen v češtině od nejstarší doby, ale ve všech jazycích slovanských i v jazyce litevském a latinském (per-)!

Panu R. Z. v Plzni. — Dostaviti se (někam) nelze pokládati za slovo nesprávné, kde je řeč o příchodu povinném: je dokladů dosti počínajíc asi dobou Veleslavínovou. O něco starší je s týmže významem postaviti se (před soudem, v soudu, do trestu atp.), ale vyšlo z obyčeje. — Než s významem »ale« v starší době čteme velmi často; dnes tak žije v jazyce knižním, ale jest dosti zastaralé a zní zejména ve slohu lidovém cize a někdy (na př. kde se sejde s než ve významě obyčejném) i nezřetelně.

Slečně uč. M. N. v Praze. — 1. V Sekaninově vydání Tylových Sebraných spisů (III, 33) čte se: v sadě skví se jara květ — jasnou mysl, znik a zdar. Text zde otištěný liší se ještě i v jiných věcech od textu dnes obvyklého. — 2. Zeyer sám vyslovoval své jméno po německu; dnes však je ve zvyku vyslovovati je tak, jak je psáno. — 3. V Pravidlech se učí psáti »s Bohem« (nikoli s bohem), »po prvé« (nikoli poprvé), protože se komise pravopisná ustanovila takto psáti. Mohlo by se ovšem také psáti s bohem, poprvé, ale pravopis je věc dohody a v mnohých případech jde prostě jen o to, rozhodnouti se pro psaní to neb ono. Rozhodla-li se tedy komise pravopisná psáti s Bohem a po prvé, píšeme takto; kdyby se byla rozhodla psáti s bohem nebo sbohem, psali bychom tímto způsobem. Ovšem nestalo se tak bezdůvodně. — 4. O všech ostatních věcech, jichž se dotaz týče, bylo již v Naší Řeči vykládáno anebo je o tom výklad podán ve školních mluvnicích. Tak o příd. jmenech přivlastňovacích (hlava koňova) je výklad v N. Ř. I, 187 a j.; o kondicionále prosil bych m. prosím v Gebauerově-Ertlově Mluvnici české II, str. 213; o příd. jmenech vzatých za jména podstatná (ponocný, nemocný) tamt. II, str. 123; o užívání zájmen osobních tamt. II, 129. — 5. Chyby v kladení desetinné tečky je těžko kárati v Naší Řeči.

Panu E. K. na Smíchově. — 1. Hledati nebo tvořiti za něm. slovo (na př. Hülse) slovo české, které by vystihlo všechny významy, v nichž se slova německého užívá, byla by práce zbytečná a nesprávná. Máme-li pro věci, jež Němci označují slovemz Hülse, výrazy vlastní, byť rozmanité, na př. slupka, nábojnice, toulec a p., sluší dáti přednost výrazům domácím, již hotovým, před slovem novým. A je-li už kde třeba utvořiti slovo nové z nedostatku výrazu domácího, je vždycky správnější tvořiti je se zřetelem k věci, již označuje, a k podobným slovům domá-

cím než se zřetelem k výrazu cizojazyčnému. Proto se nám slovo h á l k a (od haliti) jako universální náhražka něm. Hülse nelíbí; haliti je slovo čistě knižní a hálka příliš upomíná svým tvořením na svůj vzor německý (hehlen-Hülse). Ostatně, když bychom význámovou platnost slova Hülse chtěli vystihnouti tím, že něco zahaluje, stačilo by nám naše domácí slovo obal, které znamená totéž. Nejlépe jest ovšem tvořiti názvy zcela konkretně, asi podobným způsobem, jakým za něm. Patronenhülse bylo utvořeno (ne špatně) slovo nábojnice; snad by se pro obal hřídele a p. dala utvořiti slova podobná. — 2. Slovo p r ý š t ě l (za něm. Düse) nehodí se za označení toho, kudy stříká voda (u stříkačky) nebo benzin (ve spalovači); nám sloveso pryštiti se značí spíše prosakovati, drobným praménkem odněkud vytékati, nikoli vystřikovati. V hasičské terminologii říkají kovovému zakončení hadice, kudy voda stříká, hubice.

B r u s i č. — 1. Slovesa u ž í v a t i ve spojeních takových jako slova, tvaru, názvu užívati a p. »užívá se« v jazyce českém odedávna a od dobrých spisovatelů; jediným pohledem do Jungmannova Slovníku byste se o tom přesvědčil. Ostatně byla věc ta vyložena podrobněji již v N. Ř. II, 245. — 2. O poměru k jazyku máte velmi nesprávné mínění; mistrovati jazyk podle své hlavy, k tomu nemá nikdo práva. Vyvinul-li se v spis. jazyce u slovesa žnu neurč. způsob žíti (žít), je to jediný tvar správný a možný potud, pokud se ho jazyk sám nevzdá. Zaváděti do spis. jazyka »nepřehlasovaný« (jak se domníváte) tvar ž a t i bylo by páchati násilí na jazyku, a to zhola bez příčiny. Tvar žati není starobylý, nýbrž je to novotvar (se stanoviska spis. řeči tedy »chyba«), vzniklý v nářečích podle příčestí žal a příčící se zásadám spisovné češtiny už i krátkostí své kmenové samohlásky. Tvrdíte, že nenapíše nikdo z a j í t i místo zajati; podle našich vědomostí o spisovném jazyce nenapíše nikdo ani zajíti ani zajati, nýbrž zajmouti. Kdo chce jazyk brousiti, musí jej především znáti, znáti jeho vývoj, jeho zákony a míti také úctu k jeho dějinám. — 3. Sloveso z p í t i t i s e, o němž byla řeč v N. Ř. III, 63, zdá se vám »ošklivé« pro své titikání (slovesa svítiti, štítiti se, řítiti se, pryštiti se se Vám také asi nelíbí) a pro svou příbuznost (patrně podobnost) se slovem zpíti se; nabízíte za ně moravské zpáčiti se, které je ostatně i v Čechách známo. Zpáčiti se je zajisté dobré a pěkné slovo, ale proto přece nemá nikdo práva vylučovati slovo zpítiti se z jazyka (v nynější spis. řeči je dosti vzácné) jen z toho důvodu, že se mu zdá »nestvůrou, o níž ani nelze věřiti, že by opravdu žila«. Doby, kdy se takto brousíval jazyk, bohudík už minuly.

P a n u F. M. n a S m í c h o v ě. — Latinská jména s koncovkou -u s, ať patří k 2. či 4. latinské deklinaci, skloňují se v češtině podle vzoru had bez této koncovky nominativní. Je tedy podle nynějších zásad o skloňování jmen cizích správný tvar hlava Janova, nikoli Janusova. Píše-li se dnes Krameriusovy Noviny, Ve šlépějích Krameriusových a pod., je to způsob starší, jímž se Kramerius sám řídil, skláněje své jméno, způsob, který ostatně podnes je v platnosti u jmen osobních českých, koncovkou kdysi polatiněných; skloňujeme tedy Titus, Tita, jde-li o jména sku-

tečně latinská, ale říkáme obyčejně kniha Krolmusova, rodina Bartelmusova, Jana Kropáciusa atd.

Panu K. V. v Čes. Budějovicích. — Název krčinka (= levák, levičák) vznikl patrně hláskovou obměnou tvaru kršinka; souvisí s příd. jménem krchý = levý (krchá ruka již v staré češtině a dosud na Moravě). Odtud názvy krchňák (mor.), kršňavý (stč.), kršňák a pod. pro toho, kdo pracuje levou rukou. Kršinka bylo zdrobnělé pojmenování levé ruky (stč. kršně), utvořené asi jako ručinka, pacinka a pod., přenesené na osobu levé ruky užívající (podobná přezdívka je pacinka pro lidi se zkrácenou, malou rukou). Změna š v č mohla vzniknouti přikloněním k některému známějšímu slovu, na př. krčiti. — Splihnouti (nikoli splyhnouti) je utvořeno z příd. jména plihý (řídký, měkký, netuhý) a je to slovo v Čechách obvyklé, zvl. o naškrobeném prádle, jež vlhkostí změklo (plátno splihne je v Slovníku Jungmannově IV, 241).

Panu B. P. na Král. Vinohradech. — Podniknouti znamená vlastně pod něco vejíti (jako vniknouti, proniknouti a pod.,); Čechovu verši z Václava z Michalovic »chceš-li, bych tvou nohu podnik hlavou vyprahlou« jest tedy rozuměti v tom smyslu: »bych hlavu vyprahlou dal, sklonil, vložil pod tvou nohu«. — Ve verši »že v něm se žárně husitská krev první jiskrou znímá« značí sloveso znímá se = zapaluje se, nítí se; znímati se (nyní píšeme vznímati se) je tvar nedokonavý slovesa zníti se (vzníti se), sláma se vzňala = začala hořeti. — Seděti má seděn, sedění; odchylné sezen (podle saditi, sazen) vyskytuje se však už v 15. stol. — Správnější jsou genitivy hledisk, středisk a také desk; vkládati e (hledisek, desek) nemá důvodu ani v potřebách výslovnosti ani v historii. — Slovo čtvrt má čtvrti i čtvrtě; čtvrti spíše v usu spisovném (působením mluvnic), čtvrtě je v jaz. obecném. — Řádek i řádka je správné (jako je řad i řada); říkáme »co se vejde na řádek (v písmě), v jednom řádku, ale stránka má 40 řádek (ne řádků); řádka brambor (ne řádek), obilí leží v řádkách. Také zkratek i zkratka jsou tvary správné; nikoli však písmena místo písmeno. — Předsádka (podle něm. Vorsatz) je papír (bílý nebo vzorkovaný), jímž knihař vylepuje přední a zadní přídeští knihy. — Bezruč znamená v lašském nářečí člověka bezrukého; vyskytuje se v Slezsku i jako příjmení. — Etymologie vlastních jmen je věc obtížná, protože významový obsah slov za příjmení vzatých (důvod k pojmenování prvního nositele jména) je ve většině případů temný. Jméno Sezima (také Sezema, Sazima, Sazim) souvisí snad kmenem se slovesem seděti (sázeti), jméno Rašín (také Rašek, Raše a pod.) jest utvořeno asi z některého jména osobního začínajícího slabikou Ra-, jako jsou Radota, Radek, Radim a pod. (srov. Mašín, Ješín a pod.). — Krumplovati je z něm. krumpen, krumpeln; premovat z něm. Bräme, verbrämen (odtud i české prém, prýmek); vantroky jsou z něm. Watt-trog (Matz. 363); dryák, driák je z lat. tiriaca = theriaca (= lék proti kousnutí zvířat); drancovati je odvozeno ze slova dranec (dráč, lupič); sudlice je slovo české a slovanské (staroslov. sulica = kopí). — Okrslek n. okršlek je slovo původu německého (Kreis a pod.),

v němž něm. s je jednak zachováno, jednak změněno v š. Podle něho i p a p r s l e k změněno v p a p r š l e k; 2. pád byl paprslku, papršlku (3 slab.), zanedbáním l paprsku n. papršku, k tomu pak nový 1. pád p a p r s e k n. p a p r š e k. Nyní jsou v užívání tvary paprsek, řidčeji (básnicky) paprslek, 2. pád paprsku, okrslek n. okršlek i okrsek, 2. p. okrsku n. okršku.

P a n u J. P. v Žel. B r o d ě. — Slova s a m o z m o h l ý, s v é r a d n ý, jež navrhujete za překlad slova self-made-man, nevystihují (nehledě k jejich strojenosti) podstaty slova anglického; samozmohlým by snad mohl býti nazýván člověk, který se hmotně povznesl vlastní prací (kdo se sám zmohl), ale jsou self-made-meni i na poli duševní práce; svéradný vyjadřuje pak vlastně jen totéž co starší složenina svépomocný. — Vyjadřovati něm. gemachter Mann slovy člověk, který se postavil na vlastní nohy, by bylo jen výkladem něm. výrazu, nikoli náhradou, a o tu zpravidla našim překladatelům běží. — Vaše návrhy na změny dnešních názvů škola měšťanská, škola obvodová a pod. jsou se stanoviska jazykového ovšem možné, ale posuzovati jejich oprávněnost, potřebu atd. vymyká se z rámce N. Ř.

P a n u K. Z. v L i p t o v s k é m s v. M i k u l á š i. — Souhlasíme úplně s Vámi, že slovo t e x t i l á k (v Českém Slově 9. V. 1919) je slovo nepříliš pěkné, nespisovné; nezadá v ničem slovům jako ajznboňák a pod. Proč se nespokojiti výrazem textilní dělník?

P a n u V. Z. v M i c h l i. — 1. Je-li N u s l e - Ú d o l í název úřední, pak by bylo ovšem správné psáti obě jména velkým písmenem. Češtější by byl ovšem název lidový N u s e l s k é ú d o l í. — 2. F o r m a (formička) je slovo staré; překládati je bylo by těžké a marné; slova tvořidlo, tvořítko by byla najisto nevhodná. — 3. Slovo š t ě p n é na označení odměny za štěpení tuků (říká-li se tak česky) je utvořeno správně. — 4. Ukázky z obchodní korespondence jsou opravdu jazykově velmi chatrné; ale N. Ř. se tím nemůže zabývati. Mají svých pomůcek pro obchodní češtinu dost a mohli by se jimi spravovati, kdyby chtěli. A o to jde.

P a n u K. S. v S t r a k o n i c í c h. — Slova ř e d k e v, ř e d k v i č k a nesouvisí etymologicky se slovem řídký, nýbrž s něm. Rettich, utvořeným z lat. radix = kořen.

P a n u O. Ch. v B r n ě. — Sloveso k a t a l o g i s o v a t i bylo přejato do češtiny hotové i se svou latinisující koncovkou jako mnohá slova podobná, systemisovati, sympatisovati, normalisovati, vokalisovati a pod. Bylo by ovšem možno utvořiti od slova katalog domácí odvozeninu katalogovati (jako franc. cataloguer), ale nic by se tím nezískalo a slovo nové vedle ustáleného již katalogisovati by se asi stěží ujalo.

P a n u K. S. v L e n e š i c í c h. — 1. Hospodář a hospodyně v y s t u p o v a l i, nikoli vystupovaly. Je-li podmět složený různorodý a výraz přísudkový v čísle množném, spravuje se přísudkový výraz rodem přednějším (Gebauer-Ertl II, § 663). — 2. Ve slově h ř i š t ě není etymologického důvodu psáti í dlouhé; slovo hřiště je utvořeno z podstatného jména hra příponou -iště, která má i krátké.

P a n u J. K. v H. — Pozdravy »d o b r ý d e n«, »d o b r é j i t r o« a pod.

jsou dobré pozdravy české (a obecně slovanské). Slovy těmi se pozdravovali naši předkové již ve 14. stol., pozdrav dobrojtro se vyskytuje dokonce ve tvaru nezměněném (českém) i u německých spisovatelů stol. třináctého.

Olomučan. — Místní jména tvaru Boleslav, k nimž patří i jméno Olomouc, byla původně muž. rodu (Boleslav = Boleslavův hrad). Časem se v spisovné řeči začíná ujímati, patrně analogií, u těchto jmen pojetí ženské, a jako je pak ta Boleslav, ta Skuteč atd., je i ta Olomouc (v Jungm. Sl. II, 931). Tato změna rodu proniká na Moravě právě tak jako v Čechách, jak tomu svědčí moravská jména Břeclav, Dobrohošť, Kuřim a j. Ale u jednotlivých jmen zachoval se v místním usu rod původní; příkladem toho je na př. jméno Dobříš v Čechách, jméno Olomúc na Moravě. Odtud tedy neshoda mezi usem spisovným (západním), v němž je Olomouc rodu ženského, a místním (moravským), v němž je Olomúc rodu mužského.

Panu F. Š. v Hodoníně. Zařízení na tahání (vážení) vody ze studní, jemuž Němci říkají Schwengel (odtud moravsko-slovenské šviňk, švuňk), slove česky od starodávna váha. Komenský v Janui linguarum č. 583 (vyd. z r. 1669) píše: »Kde kopaných studnic nemají, z nichž by (zábradlím ohražených) váhou (mit dem Schwengel, lat. tollenone) a vokovem neb věderci (vědry) vážil, vedení vody po troubách anebo strouhách (příkopách) dělati sluší.« Že slovo váha může značiti i jiné věci, nemůže býti na závadu, abychom tohoto starého názvu neužívali. Takových slov mnohoznačných je v každém jazyce dost, ale podle okolností postihujeme pravý význam každého takového slova zcela bez obtíží.

Panu G. v Praze. Omyly, které jste nasbíral v posledních dvou sešitech N. Ř., jsou dílem tiskové chyby, jichž se bohužel při sebe pečlivější korektuře nelze vyvarovati a které si čtenář sám snadno opraví, většinou však slova a výrazy, které za chyby pokládáte neprávem (na př. bezohledný, slíbil oceniti, k nepoznání, začínající slabikou, vyvstati atd.) Citát z Dalimila (na str. 189) je hláskově přizpůsoben dnešní češtině; proto psáno nejen plete se (m. sě), nýbrž i neuměje (m. neumějě.)

Všem pp. čtenářům N. Ř., kteří se poptávali a poptávají po rejstříku k II. roč. N. Ř., oznamujeme, že rukopis rejstříku byl tiskárně odevzdán již v dubnu, že však není možno přiměti tiskárnu, aby rejstřík začala tisknouti. Protože redakce N. Ř. již prostředky své vyčerpala, žádá všech pp. čtenářů, aby se domáhali vydání rejstříku přímo u nakladatele.

OMYLY TISKOVÉ.

Na str. 154 na 33. řádku shora čti „stářím“ m. „stařím“; na str. 168 na 13. řádku shora „ocil“ m. „ocitl“; na str. 173 na 6. řádku zdola „zejména si trpce stěžoval“ m. „zejména si trpce stěžoval si“; na str. 192 na 12. řádku zdola „Kralické“ m. „Králické“.

Číslo 7. vyšlo dne 3. října 1919. Z redakce odpovídá dr. Jaroslav Vlček.
Tiskla firma: Th. Venta, společnost s r. o. v Praze I., v Bílkově ul. č. 17.